

УДК [801.8:398]:81'42

*ОЛЕНА ГІНДА, доцент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ТЕРМІН ФОЛЬКЛОР ЯК ПОНЯТІЙНЕ ТА ДИСКУСІЙНЕ ПОЛЕ

У статті порушено проблему понятійних ознак фольклору і його меж. Розглянуто інноваційні тенденції сучасної фольклорної традиції, тих змін у функціонуючому фольклорному полі, які зумовлюють кореляцію змістового наповнення терміна фольклор. Проаналізовано дискусію сучасних вчених-фольклористів стосовно цієї проблеми, наголошено на важливості урахування дослідниками викликів сучасної фольклорної ситуації і уваги до нових детермінант фольклористичних дискурсів.

Ключові слова: фольклор, фольклористика, габітус, фольклорне поле, межі фольклору, фольклористичний тезаурус, фольклорна комунікація, фольклор-знання, колективізуючі форми культури, народна духовна культура, соціологічні підходи, культурна антропологія, методологія фольклору.

В статье рассматривается проблема категоризационных признаков фольклора и его границ. Рассмотрены инновационные тенденции современной фольклорной традиции, тех изменений функционирующего фольклорного поля, которые обуславливают корреляцию содержательного наполнения термина. В статье проанализирована дискуссия ученых-фольклористов на эту тему, оговаривается необходимость исследовательского внимания к вызовам современной фольклорной ситуации и выработке новых исследовательских детерминант.

Ключевые слова: фольклор, фольклористика, габитус, фольклорное поле, границы фольклора, фольклористический тезаурус, фольклорная коммуникация, фольклор-знание, коллективизирующие формы культуры, народная духовная культура, социологические подходы, культурная антропология, методология фольклора.

The article highlights the problem of conceptual features of folklore and its limits. There have been examined innovative tendencies of modern folklore tradition as well as the changes in operating folklore field which determine the correlation of notional filling of folklore as a term. The discussion of modern scholars-folklorists concerning the given issue has been analyzed; the importance of the fact that researchers should take into account challenges of modern folklore situation and pay attention to new determiners of folklore discourses has been underlined.

Key words: folklore, folklore studies, habitus, folklore field, limits of folklore, folkloristic thesaurus, folklore communication, folklore as knowledge, collective forms of culture, cultural anthropology, folk spiritual culture, sociological approaches, methodology of folklore

Фольклористика, як рівно ж і етнографія, передусім фіксують
сучасний стан культури
Сергій Неклюдов [16, с. 30]

Передумовою будь-якої фольклористичної праці є розуміння науковцем фольклорної природи досліджуваного матеріалу, його вписуваності у фольклорне категоріальне поле, застосування до нього фольклористичних вимірів. Сьогодні ми спостерігаємо гостру дискусію у царині наукових ідей стосовно семантики терміна фольклор, його понятійних меж. Актуальність порушеної у статті проблеми є очевидною і такою, що й надалі покликатиме науковців до діалогів на тему понятійних ознак фольклору і його меж. Завданням нашої статті є аналіз сучасних наукових

досліджень, у яких порушено проблему інноваційності сучасної фольклорної традиції і тих змін, що відбулися і продовжують відбуватися у функціонуючому фольклорному полі. Саме цей огляд допоможе описати актуальні кореляції і модифікації фольклорних явищ та окреслити поняття «фольклор» з позиції нинішньої науки.

У сучасній фольклористиці можна виокремити щонайменше чотири концепції розуміння фольклору, які свого часу охарактеризував Константін Чистов, наголосивши на відсутності чітких границь між ними. Суть першої концепції, на думку К. Чистова, полягає у визначенні фольклору як духовної галузі традиційної культури, що усно передає народний досвід та знання. Йдеться про «всі форми духовної культури, а в найширшому розумінні – і деякі форми матеріальної культури» [20, с. 164]. Суть наступної концепції полягає у розумінні фольклору як простонародної «художньої творчості» або «художньої комунікації», що «дає змогу розширити вживання терміна “фольклор” на сферу музичної, хореографічної, образотворчої та ін. народної творчості» [20, с. 164]. Надалі актуальною залишається третя концепція, за якою фольклор – передусім простонародна вербальна традиція. Безумовно, за такого розуміння фольклору центр дослідницької уваги зосереджується на словесному втіленні фольклорних проявів. Для прихильників четвертої концепції фольклор – насамперед **усна** традиція. Усності надають пріоритетного значення, бо завдяки цій ознаці фольклор виокремлюється з-поміж інших вербальних мистецьких форм. Нескладно побачити у цих концепціях розмитість меж та смислову тавтологічність.

Фольклорна ситуація кінця ХХ і початку ХХІ століть зазнавала стрімких і суттєвих змін. Це зумовлювало активізацію наукових діалогів, у яких непорозуміння між дослідниками нерідко виникало з причини невизначеності у розумінні поняття. Видатний етнолінгвіст і фольклорист Світлана Толстая, аналізуючи стан сучасного фольклору, коментує це питання так: «Відомо, що як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці фольклор розглядали і розглядають двоєко – у вузькому і широкому значенні. У вузькому значенні фольклор ототожнюють з усною народною поетичною творчістю (пор. також терміни “народна поезія”, “народна словесність”), фольклором називають корпус вербальних (словесних) текстів різних жанрів і різних за призначенням, використанням і походженням, які передаються і засвоюються за традицією. Фольклору як словесній формі (жанру) народної традиції відповідає філологічна фольклористика, що займається вивченням фольклорних текстів, їх жанрів, структури, походження, історії, мови тими ж методами, якими послуговується літературознавство у процесі вивчення літературних творів. [...] У широкому значенні фольклор (відповідно до внутрішньої форми англійського слова, пор. також німецьке *Volkskunde*) – це вся традиційна народна духовна культура у всіх її розділах і видах. **За такого розуміння фольклору як об’єкта вивчення фольклористика мала б відповідати дисципліні, що становить розділ етнографії, а саме – етнографії духовної культури** (вирізнення тексту жирним шрифтом наше. – О. Г.)» [19, с. 118].

Зрештою, змістове наповнення терміна фольклор залишається дискусійним відтоді, як 22 серпня 1846 року у щотижневику «The Atheneum» його уперше анонсував Уільям Джон Томс у статті «Folk-Loge», підписаній авторським псевдонімом А. Мертон. Трохи згодом, 1864-го року, на засіданні Англійського фольклорного товариства термін було прийнято як науковий, про що сам У. Дж. Томс, будучи головою товариства, у передмові до першого тому його матеріалів писав, що термін, який він увів, увіковічить його ім’я більшою мірою, ніж тривала професійна діяльність [13, с. 3]. У статті Віктора Гусева «Фольклор (История термина и его современные значения)» [13], що стала класикою російської (на той період радянської) фольклористики, було детально розглянуто, як змінювалося смислове наповнення терміна у часі і науковому просторі. Автор охопив значний відтинок часу: від дати введення терміна у науковий обіг і до періоду, коли була написана стаття (1966 рік). Географія ж наукового дискурсу В. Гусева охоплювала ті країни, у яких фольклористика або вже існувала, або формувалася як наука. Через 45 років після виходу в світ розвідки російського вченого подібним прецедентом в українській науці стала стаття історика Михайла Глушка «Початки вживання терміна “фольклор” в українській науці та його значення» [11], у якій автор розглянув шляхи утвердження терміна «фольклор» в українських народознавчих дисциплінах, його відмінність від термінів «етнографія», «усна народна словесність», «народна поезія».

Узагальнюючи історію функціонування терміна «фольклор», можна стверджувати, що вже на початку свого існування його уживали у двох значеннях – широкому і вузькому: у широкому – на позначення всієї неписаної історії народу, переважно примітивних епох, у вузькому – на позначення давніх звичаїв, обрядів, ритуалів, які закріпилися у традиціях та забобонах нижчих верств цивілізованого суспільства [14]. Згодом терміном найчастіше позначали сукупність усіх явищ матеріальної і духовної культури народу, таким способом поступово закріпивши певні обмеження

поняття, що тяжіли до згортання його предметного поля на початках духовною, а у подальшому лише словесною сферою. За радянської доби термін фольклор «витіснили» інші поняття: народна словесність, народна поезія, уснопоетична народна творчість, які надовго закріпилися як домінуючі і відповідно орієнтували на його філологічне та літературоцентричне осмислення.

Історію та наслідки цих санкціонованих обмежень і, як наслідок, понятійної редукції категорії «фольклор» у згаданий період ретельно дослідив і проаналізував російський учений Альберт Байбурін: «Якщо ж спробувати підсумувати вже відомі думки щодо еволюції поглядів на предметну галузь ... науки (про фольклор. – О. Г.), то її можна подати як результат послідовного введення обмежень на сферу фольклорних явищ. Загалом кажучи, будь-яка наукова дисципліна прагне до визначеності своїх меж і можливо до чіткішого їх окреслення, але у випадку з фольклористикою відбувалися дивні (можливо, тільки на перший погляд) речі» [4, с. 59]. Науковець виокремив три етапи, які відіграли концепційну роль у формуванні філологічної версії фольклору. Перший із них він пов'язує з «закріпленням фольклору за “народом”, під яким розуміли лише селян» [4, с. 59]. Зрозумілим є те, що такого роду обумовлення, які активно насаджувала наукова література, «відразу ж викреслювало всіх інших учасників фольклорного процесу» [4, с.59]. Наслідки цього дослідник кваліфікував як найбільш відчутні і дестабілізуючі.

Наступне обмеження поняття А. Байбурін пов'язував із виокремленням у фольклорі «“головного” (певного осереддя “народного духа”, а пізніше – “народної мудрості” і т. д.) і периферійного» [4, с. 60]. Це призвело до створення ієрархії фольклорних жанрів, на вищій сходинці якої, за словами А. Байбурина, «упокоїлись билини». Як наслідок «більшість фольклорних явищ стали розглядати як маргінальні і такі, що не заслуговують ґрунтовного вивчення. Це обмеження мало одну важливу особливість: верхні місця займали якщо не забуті, то явно “напівживі” жанри, тоді як ті фольклорні явища, що реально функціонували (наприклад, так звані бувальщини), виявилися віднесеними до розряду другорядних» [4, с. 60]. Автор образно іменує таку ієрархію «некрофільською» й убачає, що вона уповні вписується в загальну картину упередженого ставлення до всього живого у фольклорі та фольклористиці з боку панівної на той час радянської ідеології. Цими причинами пояснюється приписування особливої цінності передусім «древнім» пам'яткам фольклору, що збереглися у вигляді писемних текстів.

Черговою сходинкою до редукції поняття було, за А. Бабурином, остаточне «прикріплення» фольклору до розряду словесності і, відповідно, до філології. Наслідки такого розвитку фольклористики учений окреслив так: «Природним продовженням “літературознавчої специфікації” фольклорних текстів став їх розгляд крізь призму категорій літературної естетики, як “поетичність” і “художність” (хтось би ще знав, що це таке). *Фольклорні явища, які не відповідають цим “критеріям”, фактично залишилися поза межами дослідження* (вирізнення тексту курсивом наше. – О. Г.). Усе це (разом із інституціональними заходами) призвело до того, що фольклористика, яка асоціювалася первісно радше з етнографією, ніж з філологією, у *вітчизняній*¹² науці стала філологічною дисципліною. Особливо від цього постраждало *вивчення сучасного фольклору, який практично залишився поза увагою філологічної фольклористики* (вирізнення тексту курсивом наше. – О. Г.). Звичайно, і в радянські часи були дослідники (М. К. Азадовський, В. Я. Пропп, П. Г. Богатирьов, Б. М. Путілов та ін.), котрі наполягали на можливості дослідження фольклору винятково за допомогою літературознавчого інструментарію, на його природних зв'язках з етнографією. Однак їхніх зусиль було недостатньо, щоб зупинити глибу радянської фольклористики, яка і досі рухається в заданому багатому роки тому напрямі» [4, с. 60].

Визначення фольклору як «усної словесності» апіорі не могла відповідати семантиці поняття «фольклор», тому контраверсійна думка Бориса Путілова, що є опірною у його монографії «Фольклор и народна культура» [18], свого часу стала поштовхом для пошуків нових візій фольклорного поля: «Ідентифікація фольклору з усною словесністю вивела з його предметного поля значні пласти матеріалів, які на певний час частково взагалі виявилися поза сферою наукової уваги, частково ж були “розібрані” іншими науками» [18, с. 24]. З цього приводу А. Байбурін зазначив: «Річ, мабуть, не тільки в буквальному розумінні “усності”, але і в тому, що за такого підходу “зайвими” виявилися різні види втілення слова, а також ті елементи поведінки, без яких вона не існує: жести, дії та ін., як, втім, і ширший контекст побутування слова» [4, с. 60].

Чи не першим російським (на той час радянським) фольклористом, хто спромігся повернути увагу «фольклористичної громадськості» до необхідності переглянути і «реформувати» розуміння

12 Учений має на увазі російську фольклористику, але, враховуючи її тривале співіснування з українською фольклористикою в межах спільного державного поля, теза є прийнятною і для українського наукового контексту.

це складне питання, виявився саме Б. Путілов¹³. У згаданій монографії «Фольклор і народна культура» вчений загострено-полемічно актуалізував питання про сутність фольклору як різновиду духовної культури, а відтак і проблеми «жанрових кордонів»¹⁴ фольклористики як науки: «Питання про межі й обсяг поняття “фольклор” виявилися для нашої науки неймовірно складними. Тут відіграли роль два головні чинники: об’єктивний (завжди непросто виділити у сфері культури, громадського життя особливий, реально існуючий, внутрішньо цілісний, зумовлений низкою постійних ознак комплекс явищ) і суб’єктивний (зумовлений розвитком науки, виникненням та зміною шкіл і напрямів, неминучим зіткненням різних поглядів і підходів) [18, с. 3].

Науковець насамперед виступив проти монофілологічного трактування поняття і, відповідно, літературоцентричного його дослідження: «Ототожнення предметного поля фольклору з усною народною творчістю закріпилося у теоретичних працях, у навчальних планах, програмах, посібниках для вузів, у широкому суспільно-культурному вжитку; відповідно складалася система викладання, підготовка фахівців, їх атестації, спеціалізації наукових закладів тощо. Фольклористика визначалася як філологічна наука – з явною тенденцією до перетворення її в один із розділів літературознавства» [18, с. 9–10]. Саме філологічний формат фольклористики, вважає учений, був причиною неспроможності сучасних дослідників побачити як нові прояви і форми фольклорної традиції, так і комплексно оцінити фольклорну ситуацію у контексті динамічних соціокультурних змін: «...особливо болісно відбилася літературознавча позиція фольклористики на трактуванні сучасного фольклору: повне небажання і неспроможність зрозуміти специфічну природу словесного фольклору, його принципову нерівнозначність з літературою, – сутнісну, функціональну, рольову, структурну – а це мало (і продовжує мати) найдраматичніші наслідки, які зумовили те, що сучасний фольклор залишився для нашої науки “за сімома замками”» [18, с. 9–11].

Аналізуючи один із найпоширеніших постулатів фольклористики «фольклор – мистецтво слова», Б. Путілов намагається дошукатися його сутності і спростувати наслідки його хибних трактувань: «...Чому тоді (мистецтва. – *О. Г.*) лише слова. Народне мистецтво багатогранне, воно проявляється у найрізноманітніших формах, які подекуди обходяться без слова, але з ним перетинаються функціонально або семантично. Видається виправданим поширення терміна “фольклор” на всі види народного мистецтва: якщо виникає потреба у диференціації, то вона може бути внесена означеннями “словесний”, “музичний”, “танцювальний”, “театральний”, “живописний” тощо» [18, с. 11]. З цими міркуваннями не можна не погодитися, зрештою, тут учений продовжує і поглиблює засадничі ідеї, які завжди були притаманні українській фольклористиці. Йдеться про **синкретизм** фольклору, що його апріорно розуміли представники української науки, мабуть тому у дискусіях на цю тему в українській фольклористиці не було спеціальної необхідності. Актуалізація ж питання про синкретизм фольклору на той час дала змогу Б. Путілову у нових, сутнісно інших культурних, соціальних і комунікативних контекстах феноменологічно розкрити смисл поняття, яке зовсім не першорядно є вербальним чи естетичним: «**У дописемному суспільстві такої диференціації не відбулося** (тобто, на словесний, музичний та інші різновиди. – *О. Г.*) – і навіть важко довести, чи процес культурного розвитку рухався в напрямку до такої диференціації. Синкретизм змінював свої форми, але продовжував залишатися визначальним чинником. [...] Штучно виокремлюючи власне художні складові, ми мимоволі збіднюємо естетику народного життя, випускаємо з уваги багатство й різноманітність її “нерегулярних” проявів. [...] Фольклор ніде і ніколи не живе як мистецтво у власному розумінні слова, тобто як феномен, спрямований сам на себе, призначений для вирішення переважно художніх завдань. Його естетична сутність так чи інакше проявляє себе в межах специфічних позаестетичних завдань; тим паче, вона і визначається ними. Функціональність (котру ми розуміємо не в елементарному сенсі безпосередньо рольового призначення, а в ширшому, глибинному, що охоплює структурно-семантичні засновки) – це те, що робить словесний фольклор органічною належністю етнографічної дійсності, виводячи його зі сфер власне літературних (вирізнення тексту курсивом наше. – *О. Г.*)» [18, с. 12]. Сказане вченим у жодному випадку не означає його упередженого ставлення до естетично-поетикальних фольклористичних студій, навпаки, дослідник окреслює перспективу їх розширення, наголошуючи на необхідності урахування синкретичної природи і гетерогенної специфіки фольклору. Взагалі ж у монографії домінуючою є концепція розуміння фольклору як органічної частини культури ет-

13Внесок Бориса Путілова та інших російських дослідників у розвиток теоретичної фольклористики проаналізовано у нашій статті «Теоретичні засади зарубіжної фольклористики кінця XX – початку XXI століть: спроба синхронного зрізу (на матеріалі російських досліджень)» [10].

14 Перший розділ монографії «Фольклор як вербальна культура» починається підрозділом «До дискусій про границі предмета».

носу чи окремих його груп, при цьому автор звернув увагу на характер взаємодії фольклору з етнографічною дійсністю, типологію фольклорних функцій, контекстних зв'язків фольклору, закономірності фольклорного процесу, проблему фольклорних жанрів, мотивів тощо.

Розширення фольклористичних дослідницьких візій, що відбулися значною мірою під впливом ідей Б. Путілова, сьогодні дають підстави науковцям інноваційно інтерпретувати, зокрема, естетику і поетику фольклору, які традиційно досліджували винятково з позицій передовсім філологічних, залучаючи пояснювальні моделі дисциплін, котрі доти не входили у парадигму суміжних і «дружніх» до фольклористики. Саме такі підходи застосував Ярослав Гарасим у своїй фундаментальній розвідці «Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору» [9], де вченому вдалося проаналізувати пісенний фольклор, вийшовши на якісно новий рівень його наукового осмислення, «враховуючи попередні досягнення фольклористів, етнологів, мистецтвознавців, культурологів, ... виходячи з принципових передумов розуміння сутності етноестетичних категорій як результатів духовного розвитку колективної (не індивідуальної) та національної (не універсальної) свідомості» [9, с. 11]. Обґрунтовано Я. Гарасим стверджує, що «навіть при формулюванні програмних енциклопедичних фольклористичних дефініцій дослідникам не вдалося уникнути історико-літературної інерції» [9, с. 22], оскільки, на думку фольклориста, «оперування утрадиційним категоріальним комплексом ... призведе до того, що, аналізуючи специфічні фольклорні реалії, ми потратимо багато зусиль на з'ясування непотрібних та незначущих моментів і своїми висновками продублюємо висліди традиційного літературознавства у zdeформованому вигляді» [9, с. 22]. Міркування і висліди Ярослава Гарасима суголосні з ідеями Б. Путілова про обмеженість і безперспективність літературознавчих підходів до історико-фольклористичних проблем.

Теоретичне і практичне продовження ідей Б. Путілова знаходимо у монографії та однойменному дисертаційному дослідженні санкт-петербурзького фольклориста й етнолога Константіна Богданова «Повсякденність і міфологія. Дослідження з семіотики фольклорної дійсності» [5]. У притаманній його науковим студіям полемічній стилістиці вчений сформулював свідомо провокаційну тезу «традиційний фольклор приречений». Цю, розтиражовану безпосередньо самим автором (а у подальшому багатьма науковцями), цитату він наполегливо повторюватиме рефреном у своїх монографіях, статтях, виступах і навіть у навчальних програмах, що, безумовно, сприяло приверненню уваги дослідників до фольклорної ситуації сьогодення. Ось як, до прикладу, починається навчальна програма К. Богданова зі спецкурсу «Традиційні форми повсякдення. Семіотика фольклору»: «Традиційний фольклор приречений. Більшість жанрів, які ми ще зазвичай пов'язуємо з народною творчістю, поступово йдуть з життя не лише сучасного містянина, але й мешканця села. Вивчення таких жанрів – як, скажімо, билина, казка або ж історична пісня – сьогодні значною мірою нагадує роботу археолога чи палеоантрополога, які застосовують ретроспективні методи аналізу і гіпотетичні пояснювальні моделі. Але що це означає? Чи можна сказати, що, втративши фольклорну культуру, наш сучасник безповоротно розлучився з тим, що колись надавало змісту тому ж фольклору. Чи лише в книжках ми сьогодні повинні вбачати джерело наших мовленнєвих і поведінкових переваг, форм побуту й ідеології? Доречно запитати, чи стосується це запитання до фольклористики, адже формування відповідних уявлень описують найрізноманітніші гуманітарні дисципліни? На це запитання доводиться відповісти ствердно: сучасна фольклористика дотична до багатьох гуманітарних наук і значною мірою дає підстави говорити про неочевидну, але таку, що постійно нагадує про себе, “суміжність” повсякденної культури, сучасної і водночас завжди в чомусь традиційної» [7].

Учений наголошує на феномені «розпливання» фольклористики як науки і пояснює це взаємодіями та взаємовпливами предметів інших гуманітарних наук, «змішуванням наукових жанрів», як він це називає, у сучасній інтелектуальній сфері загалом. Якщо опиратися на загальноприйнятту і слушну тезу про те, що жанр – це є час, а точніше, породжене часом світовідчуття, яке шукає і викристалізовується у форми, зумовлені естетикою доби, можна припустити, що сьогоденні форми побутування фольклорних явищ суттєво відрізняються від традиційних, причому настільки, що ми не завжди кваліфікуємо їх як фольклорні. К. Богданов наголошує на цьому: «Окрім авторських, харизматично індивідуалізованих об'єктів матеріальної та вербальної культури, соціальна повсякденність демонструє актуальність у культурному вжитку сучасника речей і явищ, ідеологічне функціонування яких є “байдужим” до їх “авторського походження”. Це цінності властиво не індивідуалізуючого, а колективізуючого характеру. (...) Досліджуючи колективні форми культури, фольклористика постійно і надто очевидно ризикує репрезентативністю своїх узагальнень. Що вважати колективними формами культури, а що – ні? Наслідуючи уявлення, які склалися стосовно звичного “метатексту” фольклорної дійсності (обмеженої певними жанрами,

сюжетами, вербальними й акціональними формулами), сучасна фольклористика разом з тим не може не брати до уваги експлікації фольклорної спадщини у, здавалося б, “нефольклорних” (кон)текстах культури і повсякденності... Традиційне визначення фольклористики як науки, що вивчає усну народну творчість, неминуче коригується в цьому випадку співвіднесенням різних аспектів “колективізуючої” нарації і форм комунікації, “масових” стереотипів соціального ... дискурсу» [5, с. 4]. У наукових уподобаннях К. Богданова відчутними є впливи сучасної американської і західноєвропейської гуманітаристики, до яких науковець апелює: «Для сучасної західної фольклористики розуміння фольклорного тексту як тексту, що існує в режимі гетерогенної рецепції, може вважатися достатньо сформованим» [5, с. 6]. Отже, продовжуючи ідеї Б. Путілова, автор привносить багато цікавих ідей щодо нових фольклорних проявів сьогодення та форм їх інтерпретацій.

Варто зазначити, що ідею розширеного трактування фольклору і його зближення з етнографією й антропологією поділяють не всі фольклористи. Владімір Анікін, наукова діяльність якого у фольклористиці триває понад півстоліття, сповідує у своїх студіях принципове заперечення розуміння фольклору як такого, що опирається на етнографію, і називає таку фольклористичну візію «лукавою» [2, с. 69]. Така позиція В. Анікіна, з одного боку, є цілком зрозумілою: автор з початку 50-х років ХХ століття працював на кафедрі російського фольклору МГУ ім. Ломоносова, яку згодом і очолював, а це, зрозуміло, передбачало сповідування ідей філологічної фольклористики. З другого боку, вчений є автором першого на пострадянському просторі підручника «Теорія фольклору» [3], у якій він позиціонує толерантне ставлення до опонентів, цитує Б. Путілова, у деяких пунктах погоджуючись із ним, але на обкладинку другого видання «Теорії» умістив такі свої слова: «Фольклор – особливе мистецтво. Специфічні його природа, характер творчих процесів у ньому, специфічні його образно-стильові властивості і особливості. Чи передбачає вивчення специфіки фольклору як особливого мистецтва вихід за межі філології? Ні!» [3]. Отож, для В. Анікіна специфіка фольклору не потребує виходу за межі філології. Сповідування цього принципу було покладено в основу його статті «Про предмет фольклористики», у якій автор, критикуючи тенденції розширення семантики поняття фольклор у сучасній фольклористиці, з публіцистичною гостротою і палкістю назвав представників таких ідей «горе-реформаторами» і написав: «... з'явилося чимало збитих з пуття спеціалістів-теоретиків, готових впровадити в науку про фольклор *принципово нові підходи* до вирішення проблем, а колишні теоретико-методологічні принципи здати в архів. Коли такий умонастрій переважає в науковій спільноті і наполегливо повторюють слова про відмову від недавнього минулого, наявна *криза*» [2, с. 58]. Палко і безапеляційно В. Анікін заперечує щонайменшу можливість альтернативних (філологічним) поглядів на фольклор, уважаючи їх тенденційними і хибними: «До початку 90-х років на правах *загальноприйнятого* зберігалось уявлення про фольклористику як науку про народну художню творчість. Цього погляду дотримувалися ледь не всі, й у своїй галузі успішно працювали філологи, музикознавці, хореографи, знавці зображально-декоративного мистецтва, художніх ремесел і ін. Але вже і тоді звучали голоси “реформаторів”, які запропонували *за аналогією з вивченням мови* вивчати й у фольклорі *знаки, знаковість, коди*, висловили намір осягати властивості фольклору з допомогою особливих *абстрактних* понять. Надихав і односторонньо зрозумілий досвід В. Я. Проппа. Заклики оновлювачів спершу не були почуті. Але коли прокотилася хвиля загального *тенденційного* погляду на фольклор, було задумано *фронтальне* витіснення ідей і методів вивчення фольклору як художньої творчості, які існували до того часу. ... Свої дії “реформатори” оголосили подоланням “догматизму”, шляхом, який провадить до торжества “плюралізму”. За цими рекламними лозунгами приховано намір відмовитися від уявлення про фольклор як художню творчість і “перевести” фольклористику в розряд етнографії, лінгвістики, психології та в інші наукові галузі» [2, с. 58–59]. Мабуть, така позиція автора має право на існування як одна з можливих візій фольклору, але безапеляційно-категоричний та емоційно-забарвлений пафос статті не може не насторожувати, змушуючи згадати класичне «ти гніваєшся, Юпітере...». Категоричність в обстоюванні власної позиції навряд чи колись сприяла науковому поступу.

Отже, науковий фольклористичний дискурс сьогодення можна охарактеризувати як пролонгацію «різничитань» поняття фольклор, тому дискусії науковців на зазначену тему залишаються актуальними й у той чи інший спосіб до них *volens nolens* долучається більшість учених-фольклористів. Ще раз наголосимо: сучасна фольклорна ситуація суттєво корегує звичні форми фольклору і потребує якомога чіткішого **окреслення його предметного поля**. Словами А. Байбуріна, «врешті-решт усе (як завжди) впирається у питання про предмет фольклористики» [4, с. 59], і ця теза перегукується з реплікою української дослідниці Олександри Бріциної, яка називає предмет цих дискусій «вічним питанням» фольклористики: «Питання про *природу фольклору, предмет і*

методи його вивчення (вирізнення тексту курсивом наше. – О. Г.) упродовж багатьох десятиліть тривожить фольклористів, загрозово набуває рис одного з “вічних” питань» [8, с. 65].

Категорично, але слушно О. Бріцина характеризує стан фольклористичних діалогів, які часом демонструють діаметрально протилежні позиції вчених: «Найбільш виразно звучать голоси про загибель фольклору, про втрату фольклористикою свого предмета. Однак видається, що нерідко вона асоціюється з виходом із активного побутування лише якогось явища, жанру, а не фольклору загалом. З іншого боку, підлягають сумнівам певні риси фольклору, такі, наприклад, як традиційність. У цьому випадку “загибель” фольклору ототожнюється з відсутністю видимих прикмет традиційності. Що ж стосується фольклористики, то зміна ракурсу розгляду, зумовлена іншою методологічною перспективою, часто поверхнево сприймається як втрата фольклористикою власного погляду на предмет дослідження, розчинення його в лінгвістичній, етнографічній та іншій проблематиці і пояснюється впливом зарубіжної фольклористики, зокрема американської, яка нібито давно втратила можливість досліджувати традиційний фольклор, тому змушена шукати собі інше застосування» [8, с. 65].

Попри серйозність окреслених проблем, О. Бріцина убачає, що дискусійність питання усе-таки радше засвідчує про «непорозуміння у науковому господарстві, аніж про кризу самої усної традиції» [8, с. 66]. Зауважмо, що в останній тезі дослідниці йдеться не про якісні параметри наукових студій, а радше про відсутність усталеного теоретико-фольклористичного тезауруса. Ілюстрацією згадуваної дискусії можуть слугувати і матеріали одного з наймасштабніших міжнародних наукових фольклористичних заходів – Всеросійських конгресів фольклористів¹⁵, на яких гостро й активно обговорювали проблеми понятійного поля фольклористики, його меж і родових ознак. Чи не у кожній третій доповіді, виголошеній на Конгресах, порушено зазначену проблему. У цьому вбачаємо закономірність, оскільки питання про родові ознаки фольклору, які обирають «для кваліфікації предмета фольклористики, значною мірою визначають ту дослідницьку стратегію і ті дисциплінарні підстави, які використовуватимуться для його опису» [1, с. 44]. Розглянемо найважливіші, на нашу думку, міркування вчених щодо цієї проблеми.

Як уже згадувалося, найбільш повний і кваліфікований огляд підходів до поняття фольклор належав свого часу Б. Путілову, і тому традиційним «пунктом покликань» на цю тему є апеляція до ідей дослідника, які, на жаль, ненадовго врівноважили дискусію про співвідношення філологічного й етнографічного компонентів у фольклорі. Проте, саме завдяки тому, що «легалізація етнологічного і, ширше, суспільствознавчого компонента фольклористики у вітчизняній науці дала свої результати як стосовно долучення нових об’єктів у дослідницьке поле, так і стосовно розроблення теоретичних основ фольклористики» [1, с. 44], ідеї Б. Путілова проросли на підготованому ґрунті: надто довго тривав період, коли дослідники-фольклористи намагалися укласти синкретичні фольклорні артефакти у прокрустове ложе філологічної фольклористики.

Про це пише і російський фольклорист академік Анатолій Каргін, який присвятив низку праць проблемі семантики фольклорного поля. У своїх студіях дослідник зосередився на трьох основних маркерах фольклорного сьогодення – ситуативному, соціальному та комунікативному, а також на тих змінах сучасного життя, на які традиційно звертає увагу більшість фольклористів, формулюючи причини появи нових тенденцій і форм у фольклорі. На його думку, дослідники з деяким запізненням помітили, що інноваційні прояви фольклорної традиції докорінно змінили так звану фольклорну ситуацію: «Як відомо, до питання про можливість розвитку фольклору не тільки в тому середовищі, у якому він дійшов до кінця XIX – початку XX ст. у найбільш сформованому вигляді (сільському, селянському), але й у середовищі міському, яке стає мультинаціональним, дослідники-фольклористи звернулися лише нещодавно» [15, с. 20]. Зрештою хронологічна «нерівноскладність» наукових спостережень призвела до суттєвих розбіжностей у розумінні самого предмета фольклору: «В результаті думки вчених дотепер коливаються від тверджень про те, що “фольклор на асфальті не росте”, до переконаності у можливості розвитку живої традиції у всіх

¹⁵Всеросійський конгрес фольклористів, який організовує Державний республіканський центр російського фольклору (Москва, Російська Федерація), проводився двічі (2006 і 2010 роки). Конгреси об’єднали вчених-фольклористів та етнографів, представників академічних інститутів, науково-дослідних центрів, вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі фольклористичні підрозділи (кафедри, відділи, архіви, відділення, лабораторії). На конгресах обговорювали актуальні проблеми теорії та історії фольклору, етнографії, традиційної народної культури. Кількість учасників лише Другого конгресу становила майже 1000 осіб, було заслухано майже 500 пленарних та секційних доповідей, у дискусіях виступили більше 300 фахівців. Широкий спектр фундаментальних питань фольклористики й участь у заході провідних науковців з понад 20-ти країн світу дало змогу обговорити найактуальніші проблеми сучасного фольклору.

сферах діяльності сучасної людини за допомогою найрізноманітніших технічних засобів» [15, с. 21].

Для нашого дослідження особливу цінність мають спостереження академіка А. Каргіна над **різновекторністю** та багатоманітністю фольклорних проявів сьогодення. Дослідник слушно наголошує на тому, що у наш час фольклорні форми і прояви співіснують з творчими акціями загалом: «“Правильна” фольклорна творчість, з одного боку, ніби концентрується в локальних анклавах, спеціалізованих утвореннях, у творчості окремих виконавців, а з іншого – фольклорні прояви людини стають дискретними, “розсіяними”, “миттєвими” акціями, в основі яких лежать не фундаментальні (у звичному розумінні) явища, а “точкові спалахи” (вирізнення тексту курсивом наше. – О. Г.)» [15, с. 22].

Слушно А. Каргін зауважив, що спроби виокремити цей «фольклор» з позиції класичної фольклористики не завжди можуть дати об’єктивний зріз ситуації, бо в результаті чимала кількість соціальних груп (незалежно від їхнього статусу) опиняється «поза фольклорним простором», бо їх діяльність «зовні» не наділена якостями і характеристиками фольклору [15, с. 22]. У контексті досліджуваного нами матеріалу – проявів традиційної культури і фольклору у житті та діяльності представників сучасної української діаспори в Італії – ці спостереження вченого допомагають обґрунтувати і довести **належність досліджуваного матеріалу до компетенції фольклористики**.

Визначення фольклору як такого, що передусім опирається на традиції індивідуальної та колективної творчості, що відображає «очікування громади в якості адекватного вираження її культурної та соціальної самосвідомості, висунуло на перший план соціологічні підходи, які довгий час перебували під спудом радянської ідеології» [1, с. 44], – доречно зазначає Світлана Адоньєва у статті «Фольклористика і сучасне гуманітарне знання». У ній дослідниця наводить «ті методологічні визначення, які були привнесені у фольклористику шляхом розвитку загального поля гуманітарних наук» [1, с. 44] за останні півтора десятиліття й у своїх міркуваннях опирається на основний показник, який може бути застосований для характеристики фольклору, і на який звертали увагу ще Петро Богатирьов та Роман Якобсон – **«установка на традицію»** [1, с. 44]. З цією тезою погоджується й А. Байбурін: «Як і будь-які інші події соціального життя, вони (фольклорні явища. – О. Г.) описані в термінах рецепції на різних рівнях комунікативних практик і стратегій і т. д. Водночас фольклорні явища не розчиняються серед інших завдяки своїй специфічній природі: їхнім нервом є орієнтація на традицію (курсив наш. – О. Г.), на спільне для тієї чи іншої групи знання, а функціонування традицій є об’єктом постійної уваги антропологів» [4, с. 61].

Подібною думки дотримується Світлана Толстая, вступаючи при цьому у конструктивний діалог з А. Байбурінін: «А. К. Байбурін, який багато роздумував і в різний час писав про проблему “фольклор і етнографія”, нещодавно знову звернувся до цієї теми і сформулював те головне, що, на його думку, об’єднує ці дві сфери народної культури: “Головним орієнтиром може слугувати те, що кожен етнограф і фольклорист вважає своїм. Таким своїм і для тих, і для інших, як мені видається, є феномен традиції, оскільки і етнографи і фольклористи займаються тими формами культури, які можна розглядати в якості відносно стійких. Можна сказати, що сфера традиційного є спільним предметним полем сучасної фольклористики та етнографії”. Дійсно, *традиція і традиційність об’єднують фольклор і етнографію та окреслюють їхнє сукупне предметне поле* (вирізнення тексту курсивом наше. – О. Г.)» [19, с. 122]. Але цієї ознаки, уважає С. Толстая, недостатньо, оскільки важливішою є **«змістовна (семантична) єдність і використання ними (фольклором та етнографією. – О. Г.) спільної символічної мови і механізмів культури: у разі відмінностей матеріалу і засобів вираження, зміст вираженого в обох випадках проектується в єдину царину – царину народних уявлень, вірувань, світогляду, народної картини світу, при цьому обидві царини традиції користуються принципово тотожними засобами вираження»** [19, с. 122].

Загалом, дослідниця підкреслює необхідність досліджувати «комплекс духовної культури загалом, у сукупності усіх його складових» [19, с. 121], оскільки лише у такому випадку він наділений «пояснювальною силою». При цьому учена наголошує, що «змістовна єдність певною мірою поширюється і на ті явища народної традиції, які не стосуються духовної культури, тобто на матеріальну культуру, сферу виробництва, соціальне життя, побут і мову» [19, с. 122].

Повертаючись до концепції С. Адоньєвої, завважимо її послідовну аргументованість у висвітленні категорії традиції як пріоритетної для фольклору. Розмірковуючи про **«установку на традицію» як про універсальну ознаку фольклору**, вона наголошує, що з урахуванням цієї характеристики фольклорне явище опиняється в одному ряду з іншими культурними формами, які створила людина: знаряддями праці, соціальною поведінкою та іншим, відтворення яких з плином часу зберігається у межах незмінних форм і «технологій». **Проблема співіснування традиції і новації, що є найважливішою для фольклористики, сьогодні стає «частиною загальної про-**

блематики гуманітарних дисциплін, що вивчають динаміку соціальних структур» [1, с. 45]. Традиція, за С. Адоньєвою, є «відтворенням, яке контролює суспільство з позиції допустимих новацій. ... Практика мовленнєвих актів, тобто фольклор – є однією з них» [1, с. 45]. Фольклорне мовлення таким способом організоване відповідно до принципів, які обумовлені традицією: «Дотримання цих принципів є життєво важливою умовою відтворення соціуму в часі, оскільки традиція мовленнєвих практик, практик комунікації напряду пов'язана із закріпленням соціальних стосунків» [1, с. 45].

Як бачимо, С. Адоньєва намагається розглянути фольклорну ситуацію сьогодення, з якомога повнішим урахуванням її багатомірності, наголошуючи на внутрішній єдності традиційних форм матеріальної та духовної культури і, що особливо важливо, на нашу думку, – **легітимності соціологічних підходів**, які формують загальний об'єкт дослідження фольклористів та антропологів (етнографів). Логічним продовженням міркувань дослідниці є її увага до базового для фольклору поняття **ментальності**: «Протягом тривалого часу, як загальну підвалину, яка визначає етнічну та історичну єдність “матеріальної” і “духовної культури” тієї чи іншої спільноти, розглядали категорію “ментальності” – “манери відчувати і думати”. Цей термін французької історичної школи “анналів” увійшов у вітчизняну гуманітарну науку завдяки працям з європейської медієвістики (С. С. Аверінцев, А. Р. Гуревич, Є. М. Мелетинський) й у 80-ті і 90-ті роки слугував усталеним методологічним підґрунтям для розгляду різних за природою символічних форм. Основою для їх зіставлення стала презумпція етноісторичної єдності ментальних і когнітивних структур» [1, с. 45].

Ураховуючи досвід постструктуралістських досліджень П. Бурдьє, М. Фуко, У. Еко, дослідниці відзначає розширення методологічних підвалин тлумачення явищ культури і фольклору у зв'язку з уведенням у фольклористику поняття «габітус»: «У якості методологічної основи для тлумачення культури було вибрано *габітус*, чи *стиль життя*, який розуміють як набір поведінкових, мовленнєвих та інших навичок, що формуються шляхом практичної діяльності (вирішення тексту курсивом наше. – О. Г.). Наслідком зміни визначень стало особливе зацікавлення до *соціальної практики*, яка в останнє десятиліття слугує *інтерпретаційним контекстом* для досліджень у галузі фольклору (вирішення тексту курсивом наше. – О. Г.)» [1, с. 45].

С. Адоньєва уважає, що об'єктом фольклористичного аналізу можуть бути безпосередньо репродуковані форми: вербальні, поведінкові. Але можуть бути і знання, які транслюються через їх відтворення. Фольклор дослідниці визначає як «знання, які мають стабілізуючий характер, відтворення яких у текстах фольклору зумовлює стабільність колективних уявлень. Колективні уявлення, як це було визначено в соціології Е. Дюркгейма, **забезпечує стабільність спільноти і з цієї причини її наділяють статусом культурної цінності незалежно від того, чи визнається цінність самого тексту, що підтримує ці колективні знання»** [1, с. 45–46].

Саме ці міркування ученої допомогли їй дати визначення категорії фольклору з огляду на зміни фольклорних проявів сьогодення: «Під фольклором можна розуміти практику відтворення символічних форм культури. *Конвенційні форми комунікування* (а так може бути визначений з погляду побутування будь-який фольклорний жанр) постають у функції *регулятора соціальних зв'язків і обумовлених ними поведінкових тактик* (вирішення тексту курсивом наше. – О. Г.). Зіткнувшись з необхідністю окреслити перетворення тексту в дію, ми можемо лише констатувати його семіотичні результати. *Стереотипно відтворювані форми комунікування підтримують транслювання санкціонованого колективного досвіду* – тільки це ми можемо побачити, характеризуючи фольклор як знання – *folk lore*» [1, с. 46].

Звернімо увагу на диференціацію у студіях С. Адоньєвої поняття фольклор на дві сфери: **фольклору-діяльності і фольклору-знання**. Попри зовнішню цілісність/гомогенність фольклорних проявів, їм притаманна внутрішня синкретика: онтологічно у природі фольклорних явищ наявне незбігання обсягу внутрішніх «зміслів» обсягові їхніх зовнішніх проявів. **Проявлений/функціонуючий фольклорний факт – лише оболонка його історичних і культурних препозицій, що, імовірно, і є однією з причин, які утруднюють вироблення єдиної результуючої дефініції фольклору**. З огляду на сказане, зрозумілими стають сумарні дефініції (навіть у дискурсах одного вченого) на позначення терміна, або ж пояснювальні парадигми (подібні вже описано вище), у яких дослідники послідовно подають кілька тлумачень поняття. У наукових студіях знаходимо достатньо тому ілюстрацій, зокрема у статті С. Адоньєвої: «Передавання культурного досвіду-знання є одним із наслідків фольклорного комунікування, але не воно само. *Фольклор, який окреслюють як діяльність, на відміну від фольклору-знання, слугує інструментом організації життя традиційного соціуму* (вирішення тексту курсивом наше. – О. Г.) і, відповідно, кожного, хто себе до нього зачисляє. Для картини світу, яку соціум легітимує в якості реальності, фольклорні тексти постають як гарантії, забезпечуючи їй шляхом постійного відтворення позицію фонового знання»

[1, с. 46]. Наступне визначення фольклору С. Адоньєва пов'язує із категоріями традиційності, стереотипії, урегульованості: «На формальному рівні “традиційність” проявляється у підвищеній, порівняно з розмовною мовою, стереотипності фольклорних висловлювань, чи їх *урегульованістю*, як визначив цю якість фольклорного мовлення К. В. Чистов. У цьому аспекті визначення предмета може звучати так: **фольклор є особливою формою усного мовлення** (вирізнення тексту жирним шрифтом наше. – О. Г.)» [1, с. 46]. Вона апелює до відомого висловлювання Б. Путилова: «Фольклор постає – за певних умов і обставин – повноцінним учасником прагматичних дій, чинних соціальних інститутів, побутових ситуацій» [18, с. 50].

Варто ще раз наголосити: причиною дискусійності і невизначеності у сфері засадничої фольклористичної термінології є «розпливання» сучасного фольклорного поля, бо лише це певною мірою виправдовує і уможлиблює подібний формат категоризаційного тезауруса, який варто кваліфікувати як тимчасовий. Можна стверджувати, що вироблення, сприйняття і засвоєння «поправок» до визначення категорії фольклор, зокрема у форматі сумарних дефініцій, є відображенням і ознакою періоду активізації дискусій довкола означуваної проблеми. Убачаємо і можливість наступної перспективи розвитку ситуації: нестабільність сучасного соціополітичного контексту (у більшості країн світу), суттєві зміни у комунікативних сферах життя загалом, і, як наслідок, зміни і трансформації колективізуючих форм культури та фольклору у тому числі, ще певний час залишатимуться підґрунтям для пролонгації спроб легітимізувати поправки до поняття фольклор, або переглянути його засадничі ознаки. Анатолій Панченко, відомий «дискутолог від фольклористики», з цього приводу висловився вельми категорично: «... багато хто став задумуватися над питанням правомірності і сенсу використання поняття “фольклор”. З одного боку, цей термін вже не має особливого евристичного значення, з іншого – його ідеологічні та узвичаєні конотації лише сприяють зниженню інституційного статусу фольклористики і маргіналізації академічних спеціалістів, які позиціонують себе з цією дисципліною. (...) якщо назва не забезпечує бажаної причетності до створюваного продукту, треба переглянути цю назву, подумати про злиття з іншими виробниками чи модифікувати сам продукт, щоб зайняти своє місце на ринку ідей» [17, с. 86]. Критичний і навіть скептичний пафос висловлювань фольклориста тим не менше дає змогу побачити раціональні ідеї у його міркуваннях, принаймні він має рацію стосовно характеристики «кризи у науковому господарстві», як це маркувала О. Бріцина.

Аналіз наукових студій з проблеми ревізії поняття «фольклор» у сучасній фольклористиці, мабуть, логічно завершити апеляцією до конструктивних ідей у ній. У цьому контексті думка Анатолія Каргіна видається доречною і слушною: «фольклор реагує на необхідність виконання нових функцій формуванням нових специфічних пристосувань (структур): форм, жанрів, видів. (...) Ці феномени складаються у струнку цілісну систему, усі елементи якої постають як взаємозумовлені; до того ж ця система така, що самоналаштовується, розвивається відповідно до відносин, які складаються між природою, суспільством і людиною» [15, с. 24]

Окреслені вище ідеї вченого дали йому підстави сформулювати **дефініцію фольклору, яка видається переконливою й аргументованою**: «Керуючись сказаним, вважаємо за необхідне сформулювати (попередньо) власне розуміння фольклору, а також тієї ролі, яку він виконує у суспільстві. (...) фольклор є однією з тих форм самосвідомості і відображення світу; ця форма не відмирає, не зникає, не стає іншим типом культурної самосвідомості, а модифікується, набуває нових форм, займає нові просторові параметри, змінює коло виконуваних функцій; фольклор є об'єктивною і некомпенсуючою формою художнього відображення дійсності, яка притаманна людині» [15, с. 25]. У цій думці вченого відчутні ідеї української дослідниці фольклору музиколога Софії Грици, сформульовані у передньому слові до збірника «Трансмісія фольклорної традиції» [12]: «Проблема трансмісії усної традиції – одна з найбільш актуальних, зважаючи на зміни в її розвитку під впливом нових умов її буття, засобів масової комунікації, загострення парадоксу усності/писемності в її функціонуванні. Трансмісія є способом переказу інформації – від людини до людини, від одного соціуму до іншого усним шляхом, шляхом друку, аудіо- і відеозасобів і знову її повернення до людини. Щодо фольклору – то це динаміка його життя й відтворення у виконавстві, руху в антропологічних і просторово-часових вимірах» [12, с. 3].

Розглянуті концепції науковців стосовно фольклорного категоріального поля, розуміння ними поняття фольклор є вкрай важливими для будь-якого фольклористичного дослідження, адже, як зазначає А. Панченко: «Присвоєння і конструювання об'єкта дослідження лежить в основі наукової діяльності як такої. Однак учений не лише може, а й повинен усвідомлювати те, як саме він конструює досліджуване явище і які безпосередні та найзагальніші детермінанти його аналітичної діяльності» [17, с. 76].

ЛИТЕРАТУРА:

1. *Адоньева С. Б.* Фольклористика и современное гуманитарное знание / С. Б. Адоньева // Первый Всероссийский конгресс фольклористов : сборник докладов. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2005. – Т. 1. – С. 44–57.
2. *Аникин В. П.* О предмете фольклористики / В. П. Аникин // Первый всероссийский конгресс фольклористов : сборник докладов.. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2005. – Т. 1. – С. 58–71.
3. *Аникин В. П.* Теория фольклора : курс лекций / В. П. Аникин. – М. : Филологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. – 406 с.; *Аникин В. П.* Теория фольклора : курс лекций. – 2-е изд., доп. / В. П. Аникин. – М. : Университет. Книжный дом, 2004. – 432 с.
4. *Байбурин А. К.* Некоторые общие соображения о фольклоре и фольклористике / А. К. Байбурин // От конгресса к конгрессу. Навстречу Второму конгрессу фольклористов : сборник материалов. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2010. – С. 43–62.
5. *Богданов К. А.* Повседневность и мифология. Исследования по семиотике фольклорной действительности / К. А. Богданов. – СПб., 2001.
6. *Богданов К. А.* Повседневность и мифология : исследование по семиотике фольклорной действительности : автореф. дисс. на соискание уч. степ. д-ра. филол. наук : 10.01.09 – Фольклористика / К. А. Богданов ; Ин-т русской литературы “Пушкинский дом” (РАН). – М. : Ин-т русской литературы РАН, 2002. – 25 с.
7. *Богданов К.* Традиционные формы повседневности. Семиотика фольклора. Программа курса лекций / К. А. Богданов. – Режим доступа : http://www.ruthenia.ru/folklore/bog_pr.html
8. *Брицына А. Ю.* Проблемное поле современной украинской фольклористики / А. Ю. Брицына // От конгресса к конгрессу : Навстречу Второму Всероссийскому конгрессу фольклористов : сборник материалов. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2010. – С. 63–76.
9. *Гарасим Я.* Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору / Я. Гарасим. – Львів, НВФ “Українські технології”, 2010. – 376 с.
10. *Гінда О.* Теоретичні засади зарубіжної фольклористики кінця ХХ – початку ХХІ століть : спроба синхронного зрізу (на матеріалі російських досліджень) / О. Гінда // Вісник Львівського університету. – Львів, 2006. – Вип. 37. – С. 59–65. – (Серія філологічна).
11. *Глушко М.* Початки вживання терміна “фольклор” в українській науці та його значення / М. Глушко // Вісник Львівського університету. – Львів, 2010. – Вип. 43. – С. 117–131. – (Серія філологічна).
12. *Грица С.* Трансмісія фольклорної традиції: Етномузикологічні розвідки / С. Грица. – К. ; Тернопіль : “Астон”, 2002. – 236 с.
13. *Гусев В. Е.* Фольклор (История термина и его современные значения) / В. Е. Гусев // Советская этнография. – 1966. – N 2. – С. 3–24.
14. *Гусев В. Е.* Фольклор / В. Е. Гусев. – Режим доступа : http://mirslovarei.com/content_soc/folklor-5385.html 20.12.2011.
15. *Каргин А.С.* Фольклор в современном культурном пространстве / А.С. Каргин // Навстречу Второму Всероссийскому конгрессу фольклористов : сборник материалов. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2010. – С. 18–29.
16. *Неклюдов С. Ю.* Фольклор и современность : итоги ХХ века / С. Ю. Неклюдов // От конгресса к конгрессу : Навстречу Второму Всероссийскому конгрессу фольклористов : сборник материалов. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2010. – С. 30–43.
17. *Панченко А. А.* Фольклористика как наука / А. А. Панченко // Первый Всероссийский конгресс фольклористов : сборник докладов. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2005. – Т. 1. – С. 72–95.
18. *Путилов Б. Н.* Фольклор и народная культура / Б. Н. Путилов. – СПб. : Наука ; РАН, 1994. – 239 с.
19. *Толстая С. М.* Фольклор и этнолингвистика / С. М. Толстая // Первый Всероссийский конгресс фольклористов : сборник докладов. – М. : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2005. – Т. 1. – С. 118–132.
20. *Чистов К.* Фольклор в культурологическом аспекте / К. Чистов // Гуманитарий : ежегодник Петербургской гуманитарной академии. – СПб., 1995. – № 1. – С. 164–175.